

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

ДАНИЛЬЧЕНКО Юрій Броніславович - кандидат юридичних наук, прокурор
Харківської області

УДК 343.35

В статье рассматриваются вопросы характеристики признаков объективной стороны состава преступления, предусмотренного ст. 258 УК Украины «Террористический акт». Анализируется круг общеопасных деяний, которые совершаются с целью нарушения общественной безопасности, запугивания населения, провокации военного конфликта, международного осложнения, с целью влияния на принятие решений или привлечение внимания общественности к определенным политическим, религиозным или другим взглядам виновного (террориста). Делается вывод, что в эпоху информационного общества такое влияние с указанной целью может быть совершено с использованием кибернетического пространства, информации и информационно-коммуникационных технологий, что по уровню своей общественной опасности для коллективной (общей) безопасности значительно превышает вредоносность круга деяний, которые на сегодня характеризуют состав рассматриваемого преступления.

Ключевые слова: террористический акт; общественная (общая) безопасность; кибернетическое пространство; информация; информационно-коммуникационные технологии.

Формування в Україні засад громадянського суспільства, становлення нашої країни як демократичної, соціально-правової держави, розвиток міжнародного співробітництва безпосередньо пов'язані з належним дотриманням стану захищеності життєді-

яльності людей від терористичних загроз, за якого забезпечується запобігання загрозам заподіяння ними шкоди. Відповідно до ст. 17 Конституції України [6], захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Разом з тим події останніх декількох років на сході нашої держави, активізація різного роду терористичних угруповань як у нашій державі, так і за її межами, обумовлює необхідність поглиблення співтовариства у цій сфері та вирішення цілої низки проблем кримінально-правової протидії зазначеним проявам.

Враховуючи серйозність і значне погіршення поточної ситуації, очевидно, що потреба у кримінально-правовій протидії злочинам терористичної спрямованості стала більш нагальною, ніж будь-коли. На виконання зазначених завдань вітчизняний законодавець ратифікував ряд міжнародно-правових документів, а також вніс чисельні зміни до Кримінального кодексу України [7] (далі – КК України). Зокрема, Законом України від 17 січня 2002 року № 2990-III [11] ратифіковано Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом 1977 року [3], Законом України від 3 липня 2006 року № 54-V [12] ратифікована Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 року [5], а 28 жовтня 2015 року Україна підписала Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про запобі-

гання тероризму [13]. Згідно з положеннями зазначених Конвенцій, КК України було доповнено низкою нових норм: ст. 258-1 КК «Втягнення у вчинення терористичного акту», 258-2 КК «Публічні заклики до вчинення терористичного акту», 258-3 КК «Створення терористичної групи чи терористичної організації», 258-4 КК «Сприяння вчиненню терористичного акту», 258-5 КК «Фінансування тероризму». На думку міжнародних і вітчизняних фахівців, реалізація положень цих законодавчих змін у практичній діяльності здатна істотно посилити протидію найнебезпечнішим злочинам проти громадської безпеки, поновити в нашій державі дієвість принципу верховенства права, підвищити рівень довіри громадян до діяльності представників всіх гілок влади. Але, як свідчить судова практика, на сьогодні відповідні зміни у законодавстві України поки що не призвели до очікуваних результатів.

Водночас аналіз наведених законодавчих новел та публікацій, у яких наводяться доктринальні підходи до розв'язання даної проблематики, свідчить про те, що ці новели не відповідають повною мірою міжнародно-правовим документам. Більше того, вони не тільки не усувають недоліки, які існували раніше в антитерористичному законодавстві, а й обумовили виникнення нових неузгодженостей та протиріч як між зазначеними нормами, так і з іншими положеннями закону України про кримінальну відповідальність. Отже, положення закону про кримінальну відповідальність потребують ґрунтовних наукових досліджень, перегляду усталених в науці кримінального права поглядів та напрацювання практичних рекомендацій для правозастосовних органів з урахуванням як попереднього розвитку інститутів кримінального права, так і досвіду зарубіжних країн та новітніх світових демократичних стандартів. Це повною мірою стосується і підстав кримінальної відповідальності за вчинення групи протиправних посягань, пов'язаних із скоєнням дій з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами

державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погрозою вчинення зазначених дій з тією самою метою.

Складність визначення категорії «тероризм» обумовлений низкою проблем, головною з яких є обсяг сутності поняття, що вкладається у цей термін. Зокрема, у згаданій літературі на підставі аналізу наукових публікацій, міжнародних документів і антитерористичного законодавства певних країн тероризм як складне та багатомірне явище дійсності розглядається у трьох рівнях: 1) тероризм у вузькому (власному) розумінні; 2) тероризм у широкому розумінні; 3) тероризм у найбільш широкому розумінні [4, с. 37].

Саме розгляд тероризму у вузькому його розумінні (власному розумінні), що позначається в науці кримінального права України поняттям «терористичний акт», встановлює у ст. 258 КК України підстави кримінальної відповідальності за відповідну протиправну поведінку та передбачений у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [9] і є предметом розгляду цієї наукової роботи.

Визначаючи терористичний акт як склад злочину, передбачений ст. 258 КК України, законодавець вказує, що ним є застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погрозою вчинення зазначених дій з тією самою метою. Тобто вказується на чотири

ознаки, які перебувають у взаємозв'язку та взаємообумовленості та у сукупності характеризують певну суспільно небезпечну поведінку саме як терористичний акт. Відсутність будь-якої з цих ознак обумовлює її відсутність власне терористичного характеру діяння.

У першу чергу, характерною ознакою тероризму є те, що він посягає на відносини, що забезпечують громадську (загальну) безпеку, шкода яким спричиняється внаслідок вчинення винною особою загально небезпечної поведінки або погрози вчинення таких дій. Небезпека при цьому повинна загрожувати невизначеному колу осіб і об'єктивно виражатися у вчиненні або погрози вчинення дій, безпосередньо зазначених у диспозиції ст. 258 КК України: 1) застосування зброї; 2) вчинення вибухів; 3) підпалів; 4) інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків (загальнонебезпечних дій, наприклад, отруєнь, затоплень тощо).

Наступною відмінною рисою тероризму є публічний характер його виконання з прагненням, щоб вчинене діяння досягнуло широкого розголосу. Так, В. А. Ліпкан вказує, що одним з найважливіших способів актів тероризму є публічний характер дій, що вчиняються. «Тероризм є специфічним злочином, де розголос відіграє дуже важливу і суттєву роль, іншими словами цю думку можна виразити таким чином: увага соціуму, яка актуалізується за рахунок публічності вчинюваних актів тероризму, є тим середовищем, де існує тероризм. Без розголосу тероризм не може існувати, бо розголос і є одним з каталізаторів тероризму» [8, с. 149].

Наступна риса тероризму невід'ємно поєднана з попередньою: створення в суспільстві стану страху, пригніченості, напруженості, що виникає в результаті публічного вчинення дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, або погрози вчинення такої загальнонебезпечної поведінки. У зв'язку з характеристикою цієї ознаки, В. Ф. Антипенко наголошує, що досягнен-

ня своїх цілей терористи ставлять у прямий взаємозв'язок зі ступенем залякування населення» [1, с. 51]. Тобто створення стану страху є вираженням суті тероризму, його спрямованістю, але не кінцевою метою. Завдяки створення стану страху терористи прагнуть досягти своїх цілей, причому не за рахунок власних дій, а завдяки діям інших осіб, від яких залежить прийняття вигідних для терористів рішень і на яких обстановка страху, створена серед населення, спрямована в кінцевому розрахунку вчинити вплив.

Ще однією відмінною рисою тероризму є те, що коло осіб щодо яких застосовується насильство або яким спричиняється значна матеріальна шкода чи спричиняються інші тяжкі наслідки та коло осіб (фізичних і юридичних), які спонукаються до прийняття бажаних для терористів рішень або утримання від прийняття таких рішень, не співпадають. При вчиненні терористичного акту насильство чи погроза такого насильства спрямовуються щодо одних осіб (невинних жертв) або їх майна чи інших прав і законних інтересів. У той час, як психологічний вплив з метою спонукання до певної поведінки на фоні створеної у суспільстві обстановки страху чиниться на інших осіб (фізичних або юридичних), від яких залежить прийняття вигідних для терористів рішень.

Таким чином, як справедливо зазначає В. П. Ємельянов, взаємопов'язаними та взаємозалежними властивостями тероризму вузькому розумінні (власне тероризму) в науці кримінального права визначаються: 1) вчинення або погроза вчинення загальнонебезпечних діянь (застосування зброї, вибухів, підпалів, затоплень тощо), що загрожує громадській (загальній) безпеці; 2) публічний характер виконання з оглядом на широкий розголос або резонанс цієї події; 3) навмисне створення у суспільстві стану страху, напруженості, спрямоване на залякування населення або достатньо великої його частини; 4) застосування насильства щодо одних осіб (невинних жертв) або їх майна чи законних інтересів з метою спонукання до бажаної для винного поведінки інших осіб [4, с. 38].

Водночас, з другої половини ХХ – початку ХХІ століть відбувається трансформація

суспільних відносин, що полягає у переорієнтації економічних і суспільних відносин з матеріальних цінностей на інформацію та знання, які стають сутністю нового типу суспільних відносин та є джерелом для усвідомлення змін, які відбуваються в політиці, економіці, соціумі, індивідуальній та суспільній свідомості. Інформаційне суспільство, як стадія розвитку суспільства з притаманними соціальною структурі кожного виду суспільства елементами, має глобальне значення як для філософії, економіки, політології, соціології, соціальної психології, так і безумовно для права нашої країни.

Феномен інформаційного суспільства і його основні складові формують сучасний стан розвитку суспільства, змінюють соціум, через свою ергономічність захоплюють все більше сфер життєдіяльності, життя людини охоплюється інформаційними потоками й повною мірою залежить від можливості здійснення комунікацій. Зважаючи на релізі впливу інформаційного суспільства на економіку та політику, забезпечення можливостей здійснення комунікацій з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, щоденної модернізації та поширення засобів обміну інформацією, фактичної відсутності або суттєвої обмеженості можливості контролю над потоками інформації, існування будь-якої країни за межами інформаційного поля стає неможливим. Особливо слід наголосити на незворотній процес еволюції людства у напрямку інформаційного суспільства, за якого інформаційне наповнення охопить усі сфери життя та стане невід'ємною частиною для кожного члена цивілізованого суспільства. Вже зараз управління майже всіма галузями господарювання здійснюється за допомогою комунікаційних систем та найближчим часом такий спосіб управління поглине всі інші галузі життєдіяльності людини.

Як справедливо наголошує Н. А. Савінова, під впливом динаміки суспільних відносин у інформаційному суспільстві виникають нові види, форми і прояви суспільно небезпечних діянь, які раніше не могли існувати через відсутність технологій, з використанням яких вони реалізуються [14, с. 35]. На сьогодні є загально визнаним, що інформа-

ційна безпека, кібернетичний простір, інформація та інформаційно-комунікаційні технології потребують кримінально-правового забезпечення. При цьому, з одного боку, безпеку інформаційного простору, свідомості та спілкування, безпеку комунікації з усіма її складовими, а також безпеку знань, які і є основними ресурсами та цінностями інформаційного суспільства, необхідно розглядати як цінності, що потребують забезпечення їх охорони засобами кримінального права. З іншого боку, кібернетичний простір, інформація та інформаційно-комунікаційні технології можуть бути використані з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій державними органами, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або з метою привернути увагу громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста).

У контексті останнього слід нагадати, що за словами Держсекретаря США Рекса Тіллерсона, Центральне розвідувальне управління США прийшло до висновків, що хакерські атаки з боку Росії на офіційні установи в США під час президентської кампанії були спрямовані безпосередньо на підтримку Дональда Трампа, який у підсумку став президентом США [15]. Або нещодавній випадок із поширенням вірусу WannaCry, який особливо активно вражав комп'ютери телекомунікаційних компаній, лікарень, банків, стільникових операторів, державних установ. Деякі організації навіть вимушені були припинити свою діяльність на деякий час. «Предбачуваний збиток, нанесений WannaCry за перші чотири дні, перевищив 1 млрд доларів США, якщо враховувати викликані цим масштабні простої крупних організацій у всьому світі», – заявив глава KnowBe4 Стю Сьюверман [2]. За даними цієї компанії, всього WannaCry уразив від 200 до 300 тисяч комп'ютерів у щонайменше 150 країнах світу. При цьому, експерти не виключають, що у майбутньому можуть відбуватися нові подібні атаки. І це тільки окремі випадки використання кібер-

нетичного простору, інформації та інформаційно-комунікаційних технологій, що за своїм впливом на стан захищеності життєдіяльності людей значно перевищують передбачені на сьогодні ст. 258 КК України застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших загальнонебезпечних дій.

Актуалізує наведені підходи і питання визнання безпеки людини в Україні однією з найвищих соціальних цінностей (ч. 1 ст. 3 Конституції), а також визнання людини і громадянина, їх конституційних прав і свобод, інформаційного середовища, конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності об'єктами національної безпеки нашої держави (ст. 3 Закону України «Про основи національної безпеки» [10]).

Наведене дає нам підстави стверджувати, що на сьогодні перелік загальнонебезпечних дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків та вчиняються з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади, органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або з метою привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), які характеризують склад злочину, передбаченого ст. 258 КК України «Терористичний акт», не відображають сучасних реалій нашого життя. В епоху еволюції людства у напрямку інформаційного суспільства, коли інформаційне наповнення охоплює майже усі сфери життя, кібернетичний простір, інформація та інформаційно-комунікаційні технології виступають головними чинниками впливу на стан захищеності життєдіяльності людей від джерел підвищених небезпек і повинні бути відображені як такі в законі України про кримінальну відповідальність.

Література

1. Антипенко В. Ф. Тероризм: кримінологічна та кримінально-правова характеристика; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: НБУВ, 1999. 59 с.

2. Вирус WannaCry: ущерб оценили в миллиард долларов. URL: <http://korrespondent.net/world/38554-vyrus-WannaCry-uscherb-otsenyly-v-mylllyard-dollarov> (дата звернення: 25.05.2017).

3. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом (ETS № 90) від 27.01.1977 // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_331 (дата звернення: 10.05.2017).

4. Ємельянов В. П. Антитерористичне законодавство: поняття, система, шляхи вдосконалення: монографія. Харків: Право, 2016. – 88 с.

5. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16.05.2005 // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_712 (дата звернення: 10.05.2017).

6. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.05.2017).

7. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.05.2017).

8. Ліпкан В. Тероризм і національна безпека України. Київ: Знання, 2000. 182 с.

9. Про боротьбу з тероризмом: Закон від 20.03.2003 № 638-IV // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 11.05.2017).

10. Про основи національної безпеки України: Закон від 19.06.2003 № 964-IV // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення: 10.05.2017).

11. Про ратифікацію Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом: Закон від

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання щодо характеристики ознак об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 258 КК України «Терористичний акт». Аналізується коло загальнонебезпечних діянь, які вчиняються з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста). Робиться висновок, що в епоху інформаційного суспільства такий вплив із зазначеною метою може бути вчинений з використанням кібернетичного простору, інформації та інформаційно-комунікаційних технологій, що за рівнем суспільної небезпечності для громадської (загальної) безпеки значно перевищує шкідливість кола діянь, які на сьогодні характеризують склад злочину, який розглядається.

Ключові слова: терористичний акт; громадська (загальна) безпека; кібернетичний простір; інформація; інформаційно-комунікаційні технології.

17.01.2002 № 2990-III // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2990-14> (дата звернення: 10.05.2017).

12. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму: Закон від 31.07.2006 № 54-V // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/54-16> (дата звернення: 10.05.2017).

13. Протокол, що вносить зміни до Європейської конвенції про боротьбу з те-

SUMMARY

The questions of description of signs of objective side of corpus, foreseen an item 258 Criminal code of Ukraine «assassination delict are examined in the article». A circle is analysed obuce dangerous acts, which are accomplished with the purpose of public security breach, intimidation of population, provocation of military conflict, international complication, with the purpose of influence on making a decision or bringing in of attention public to certain political, religious or other looks of guilty (terrorist). Drawn a conclusion, that in the epoch of informative society such influence with the indicated purpose can be perfect with the use of cybernetic space, information and of informatively-communication technologies, that on the level of the public danger for collective (general) security considerably exceeds вредоносность of circle of acts which characterize an examined corpus delict for today.

Keywords: assassination; public (general) safety; cybernetic space; information; of informatively-communication technologies.

роризмом (ETS № 190) від 15.05.2003 // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_173 (дата звернення: 10.05.2017).

14. Савнова Н. А. Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Київ: ТОВ «ДКС», 2011. 342 с.

15. Тіллерсон: втручання Росії у вибори Президента США добре задокументовано. URL: <https://www.5.ua/svit/tillerson-vtruchannia-rosii-u-vybory-prezydenta-ssha-dobre-zadokumentovano-145387.html> (дата звернення: 14.05.2017).